

УДК 821.512.161,,19/20

І. В. Прушковська

**ДВОПОСТАСНІСТЬ МІСТА У ТУРЕЦЬКІЙ МОДЕРНІЙ ДРАМІ
„ПОРІГ”**

У модерній і постмодерній турецькій драмі місто представлене і як проблема, образ, і як простір та психологічна категорія. Композиції сучасних турецьких драм відтворюють велику кількість урбаністичних елементів, завдяки яким сучасні драматурги декларують свою позицію щодо урбаністичних впливів на літературу. Критичні рецензії урбаністичної літератури загалом і топосу міста зокрема наявні в працях таких турецьких дослідників, як Бора Ерджан, Мегмет Нурі Ярдим, Селім Ілері, Чідем Сезер та ін. Українське літературознавство долучається до осягнення питання двоіпостасності міста у турецькій модерній драмі вперше, у чому і полягає новизна й актуальність дослідження.

Урбаністична тема в турецькому літературному контексті еволюціонувала від газелей і касид до романів і п'єс. Для доби розвиненого модернізму урбанізм став закономірністю, однією з її визначальних характеристик [1, с. 84]. Топос міста, його двоіпостасність виразно представлені у п'єсі „Поріг” (1999) Хасана Еркека (1970). Витиснена на палітурці назва драми розкриває сутність поставленої автором проблеми перебування селян, що мігрують до міст, на порозі великих змін. Х. Еркек, намагаючись протиставити застарілі моделі поведінки героїв своєї драми модерним, торкається болючого питання впливу міського життя на моральні орієнтири, світоглядні принципи вихідців з села, аналізує „осучаснений тип життя, неспроможність старшого покоління призвичаїтися до нових мегаполісних норм.

Місто – чужий часопростір для героїв п'єси. Голова сім'ї – Галіль, чоловік 40 – 45 років, розпродавши усе нажите в селі, намагається налаштувати бізнес у великому мегаполісі. На утриманні Галіля його дружина Феріде, вісімнадцятирічна дочка Іпек, яка захопилася сучасним життям, забувши про норми й мораль, хворобливий п'ятнадцятирічний син Мистик та син Керем, який давно вже живе окремо від батьків, незважаючи на свій молодий вік, адже ще у середній школі переїхав до міста, щоб отримати гарну освіту. Обриси п'єси змушують героїв відчутти контраст між мрією про місто, його романтичним ідеалом і жорстокою реальністю:

„Галіль: Ми вже сім років як були одружені. Керему було шість, Іпек – чотири, а ти саме мала народити Мистика. Я не міг спати від переживань, виходив з дому, сходив на гірку Сюмбюль, сідав там, запалював сигарету і дивився на вогники міста вдалечині. Вони були схожі на сотні, тисячі, мільйони зірок. Місто було схоже на світлу

казкову країну. Я все думав, що людям, що живуть у тих домівках, набагато легше і веселіше. А коли я поглядав на село, то бачив, що лише в нас вогник і горить. Усе село міцно спало. Я думав і думав. Нас ставало більше, землі вже не вистачало. І я подумав, що треба й нам до міста. Щоб наші діти могли ходити до школи, щоб могли вчасно до лікаря звернутися, щоб тобі було легше. Я думав, що і наша там має бути доля, у тих вогниках. Але я помилився. Місто нам нічого не дало, навпаки, багато чого забрало. Ми, наче ті метелики, полетіли на світло міста й обпеклися. Як же так сталося, що це величезне місто лишило нас на порозі, як зачинило перед нами двері?” [3, с. 101]

Галіль і Феріде назавжди вирвалися зі звичайної атмосфери, опинилися на порозі радикальних суспільних змін, що супроводжуються неминучим психологічним дискомфортом, внутрішнім конфліктом:

Феріде: Ми все продали і приїхали сюди, на чужину.

Галіль: Не починай знову. Все продали. Та у нас всього три поля було та баранів з десятків. Як ми б дітей своїх прогодували? ... Якщо вже тонути, то тонути у великому морі.

Феріде: Боюся я, ой як боюся. Баранів продали, тепер і коня. Керем буде на чужині, ми тут чужі. Ми – наче дерево, що восени скидає своє пожовкле листя. Що з нами буде? (Плаче) [3, с. 33].

Феріде, намагаючись опанувати новий буттєвий простір, спрямовує зусилля на „осучаснення” власного побуту: купує з чоловіком у розстрочку нові меблі, телевізор, посуд, але їй не вдається радикально змінити погляд на життя, багаторічна звичка і традиції віддзеркалюються у всіх її вчинках:

Мехпаре (сусідка): Ну як ви? Вже трохи призвичаїлися?

Феріде: Та де ж там. Частина меблів, речей у селі лишилися. А ми сюди ще меблі нові не придбали...

Мехпаре: Та нічого, потроху все... До того ж тут по-іншому меблюють квартиру...

Феріде: Я у цьому не розбираюся зовсім. Ти ж сусідка моя, то я в тебе і буду питати, що і як.

Мехпаре: Тоді ходімо до мене, я тобі меблі свої нові покажу, такі самі й купиш... (Тиждень потому. У кімнату купили величезні крісла, зверху Феріде поклала подушки для підлозі, а на спинки поклала плетиво. Купили новий телевізор, поставили на скриню з приданим) [3, с. 36].

Галіль у селі жив поряд із своїми батьками, допомагав, як міг, але, переїхавши до міста, перестав з ними спілкуватися. Він так захопився зароблянням грошей, що батьки відійшли на другий план. І лише коли односелець Дурмуш, що приїхав до них у гості, присоромив Галіля, той вирішив перевезти батьків до себе. Але з переїздом старих до міста проблем тільки побільшало. Муса й Єліф ніяк не могли звикнути до життя у мегаполісі, вони нудилися, сумували, відповідно атмосфера у домі розжарювалася:

Муса (випивши айран): Що поробиш, послухалися сина. Навіщо ми проміняли свіже повітря, гірську воду на ці бетонні стіни? Чого нам не вистачало?... Іпек, онучко, як там на вулиці, сонячно?

Іпек: Сонячно, дідусю, і вітру немає. Ви погуляти йдете?

Еліф: Так, погуляти, а що ще робити? Тут із суму померти можна.

Іпек: Надворі так добре.

Муса: На якому дворі, на дворику у два метри. Навколо величезні, кремезні, гідкі з виду, схожі на корені спалених дерев будівлі.

Еліф: А той дим, пилюка, аж шлунок вивертається. Це все нас колись вб'є [3, с. 59].

Муса: Всі просто збожеволіли. Що такого у цьому місті? Натовп, шум, пилюка, грязюка. І заради цього вони в місто тікають [3, с. 84]?

Утопічною видається головним героям ідея занурення у великий мегаполіс. Місто має іпостась культу грошей, несподіваного розчарування, жорстокої реальності, деморалізації вихідців з села, місто здається велетнем, глибоким морем, чітко простежується опозиція „місто – село”:

Галіль: Гроші у цих місцевих стали їхньою релігією й вірою... [3, с. 99]. Правда лишилася у горах, а міста – приховані місця, а в таких місцях і робляться темні справи. Заради вигоди все готові зробити... [3, с. 59]. Правдивість – тільки згадка про минулі часи... Ці місцеві такі нечесні... Я вже не знаю, як бути, за все доводиться платити, скоро за землю й каміння платитимемо у цьому місті... Не знаю, за що хапатися... Це місто мене вже почало лякати. Якщо ми не будемо уважнішими, цей велетень нас проковтне [3, с. 49].

Не лише старше покоління страждає від великих урбаністичних змін, для підлітка Мистика теж не комфортно у мегаполісі, його хвороба лише прогресує і міський хаос завдає смертельної шкоди:

Феріде: Не знаю, що робити з цим Мистиком.

Іпек: Він, відколи ми переїхали, ще більше капризувати став.

Феріде: Просто він зовсім самотній. У селі він хоч із кимось товаришував, на коні їздив, грався з баранами, так і минали дні. А тут йому важко [3, с. 16].

Усе „міське” підсвідомо сприймалось селянами як щось нове, модерне, перспективне, ідеальне на дорозі до іншого цивілізаційного простору [1, с. 85]. Героїня драми Іпек, досить невміло намагаючись втілити в життя модерну поведінку молодої жінки, опиняється у скрутному становищі: вагітніє, так і не взявши шлюбу, відмовившись від заручин із парубком із села, сподіваючись на ідеальне життя з міським чоловіком. В її образі проявляється тенденція до релятивізації принципів і фундаментальних засад турецького суспільства, а саме – міцна сім'я, жінка як берегиня вогнища, мати, дружина. Відмова від численних табу, які виникли історично на прикладі прецедентів, призводять до трагічної смерті Іпек:

Феріде: А як Іпек, може, заснула вже? (Забігає в кімнату до доньки, голосно кричить): Біда! Горе! Горе!

Галіль: Що трапалося?

Феріде: Іпек повісилася! [3, с. 100]

Водночас, незважаючи на усвідомлення героями п'єси знищувальної могутності міста, автор п'єси надає топосу міста другу іпостасність, адже поряд із негативними впливами справедливо вживається образ мегаполісу як осереддя науки, можливості отримати освіту і престижну роботу, відбувається процес нівеляції структурних опозицій „місто-село”:

Керем: Мамо, навчання мене прив'язувало до життя. Я хоч мав сенс у житті. А тепер я наче риба на суші.

Феріде: Ну не хотів ти вчитися і покинув собі, чого тут вже переживати.

Керем: Я покинув не тому, що не хотів вчитися, я програв. Стамбул, як величезний велетень, навалився на мене. Я не зміг його побороти. А тепер я не можу змиритися з цією поразкою.

Феріде: То ти переживаєш?

Керем: Ще й як. Я стільки пережив, стільки витримав, щоб вступити до університету. Сьогодні у кафе бачив своїх однокласників, які не вступили до університету. Вони собі грали в карти. Так мені зраділи, навіть трохи позаздрили. Я не зміг їм сказати, що покинув навчання... Мені у цьому маленькому місті затісно. Але й Стамбул для мене завеликий. Та краще там загубитись, ніж тут вдушитися. Але мені лячно... Треба побороти себе і піти позмагатися з тим велетнем Стамбулом. Я маю його побороти, якщо не зараз, то ніколи... [4, с. 71].

Керем обурений нерозумінням батьків всієї важливості вищої освіти для молодого людини, їхнє сприйняття „осучаснення” опозиціонує його баченню справжньої міської людини:

Керем: Якби ви надсилали мені достатньо грошей, я б зміг продовжити навчання.

Галіль: Я ж кажу, що в нас більше не було, зрозумій це. Ти ж стільки в університеті провчився, хоч це зрозумій.

Керем (розлючено): У вас грошей не було? Тому ви стільки меблів придбали, га? То ви замість того, щоб мені на хліб, на книжки, на проїзд дати грошей, купили весь цей непотріб? На ось це? (Почав штовхати меблі). І через це я був голодний? Через це? [3, с. 58]

У листі до рідних Керем висловлює сподівання на краще майбутнє саме завдяки освіті, новому життю у місті, де є умови для самовдосконалення:

„Перш, ніж почати цей лист, я вас усіх міцно обіймаю. Нарешті я склав іспити. Ще до того, як повернутися до університету, я відчував себе та порозі, над яким горить високе полум'я, але коли його я переступив, то відчув таке полегшення. Любі дідусю і бабусю, сподіваюся, що ви не образилися на мене за те, що я не схотів

повертатися з вами до села. Я теж його дуже люблю. Але хай воно лишиться для мене у приємних спогадах. Мені було затісно не лише в селі, а й у маленькому місті, тому я й поринув до велетня Стамбула.

Моя люба матусю, яка завжди нас підтримує і переживає разом із нами! Я тобі казав, що тут крім модних хлопців є ще й гарні, добрі, не круті хлопці. Тепер я товаришую з ними і ми разом долаємо перешкоди. Я зрозумів, що нізачо не треба здаватися... Думаю, ми зараз на порозі. А наші діти, наші онуки вже не будуть так страждати й мучитися, вони зможуть стати щасливими. Ми маємо боротися за це”.

Керем виходить переможцем у сутичці з містом, залучившись до його культури, перед ним відкривається інший ракурс бачення мегаполісу поза пафосом, намальованим свого часу його батьками. Батьки ж, потрапивши з провінції до міста, відчували більш негативні, ніж позитивні засади, встановлені містом. Образи головних героїв є типовими і збірними, події безпосередньо пов’язані з тогочасними, у драмі тісно переплетене почуттєве й духовне, наявні міські контрасти, ретроспективно виступає село, чітко простежується двоіпостасність міста: велетень, що поглинає слабших, і осередок освіти, з яким пов’язані мрії про краще майбутнє.

Список використаної літератури

1. Мовчан Р. „Кобзар на мотоциклі”, або урбанізм української модерністської прози / Р. Мовчан // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2009. – №1. – С. 84 – 102. **2. Пастух Т. В.** Роман „Місто” Валер’яна Підмогильного. Проблеми урбанізму та психологізму / Т. В. Пастух. – Луганськ: Книжковий світ, 1999. – 60 с. **3. Erkek H. Eşik** / Hasan Erkek. – İstanbul: MİTOS boyut tiyatro yayınları, 2007. – 112 s.

Прушковська І. В. Двоіпостасність міста у модерній турецькій драмі „Поріг”

Статтю присвячено розкриттю двоіпостасності міста у модерній турецькій драмі „Поріг” Хасана Еркека. Охарактеризовано композиції сучасних турецьких драм, які представлені великою кількістю урбаністичних елементів, завдяки яким сучасні драматурги декларують свою позицію щодо урбаністичних впливів на літературу. Розкрито позицію автора, який, намагаючись протиставити застарілі й модерні моделі поведінки героїв своєї драми, торкається болючого питання впливу міського життя на моральні орієнтири, світоглядні принципи вихідців з села, аналізує „осучаснений тип життя, неспроможність старшого покоління при звичаїтися до нових мегаполісних норм. З’ясовано, що образи головних героїв є типовими і збірними, події безпосередньо пов’язані з тодішньою реальністю, у драмі тісно переплетене почуттєве й духовне, наявні міські контрасти, ретроспективно виступає село, чітко простежується двоіпостасність

міста: велетень, що поглинає слабших, і осередок освіти, з яким пов'язані мрії про краще майбутнє.

Ключові слова: модерна, драма, двоіпостасність, турецька драматургія, урбанізм.

Прушковська І. В. Двоіпостасність города в модерністській турецькій драмі „Порог”

В статті розглядається двоіпостасність города в модерністській турецькій драмі „Порог” Хасана Еркека. Охарактеризовані композиції сучасних турецьких драм, які представлені різними урбаністическими елементами, завдяки яким сучасні драматурги декларують свою позицію по відношенню до урбаністических впливів на літературу. Розкрито позицію автора, який, намагаючись протиставити застарілі і сучасні моделі поведінки героїв своєї драми, торкається гострого питання впливу городської життя на моральні орієнтири, світоглядні принципи вихідців із села, аналізує „сучаснізований” тип життя, неможливість старшого покоління звикнути до нових мегаполісних норм. Виявлено, що образи головних героїв типові, події безпосередньо пов'язані з реальністю того часу, в драмі тісно переплетено чуттєве і духовне, присутні городські контрасти, ретроспективно представлено село, чітко прослідковується двоіпостасність города: велетень, який поглинає слабких, і центр освіти, з яким пов'язані мрії про краще майбутнє.

Ключевые слова: сучасна, двоіпостасність, турецька драматургія, урбанізм.

Prushkovska I. V. Dual Nature of City in Modern Turkish Drama „Threshold”

The article is devoted to analyses of dual nature of city in modern Turkish drama „Threshold” of Hassan Erkek. In the article is characterized composition of modern Turkish drama that are a lot of urban elements that make modern playwrights declare their position on the urban impacts of literature. Reveals the author's position that, trying to counter the old and modern behaviors heroes of the drama that touches the question of the influence of urban life on the moral, the philosophical principles of immigrants from the countryside, examines „modernized” type of life, failure. It was found that the images of the main characters are typically teams, events directly related to the reality in drama intertwined sensual and spiritual, existing urban contrasts, acting retrospectively village clearly seen dual nature of city as a giant, absorbing the weak and center of education, which is associated with dreams of a better future. It was found that the city has a hypostasis of the cult of money, unexpected disappointment, cruel reality, demoralization of the natives of the village, the town seems giant deep sea clearly apparent opposition „urban-rural”. However, despite the awareness of

the destructive power of the heroes of the play, the author of the play provides a topos of the second hypostasis, because along with the negative impacts rightly used the image of the metropolis as a center of science, education possibilities and prestigious job, the process of leveling structural oppositions „city-village”.

Key words: Modern, Drama, dual nature, Turkish drama, urbanism.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Шестопалова Т. П.

УДК 821.161.2 – 82 – 94

Савенко І. Л.

**МІСЬКИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ
ДІЙСНОСТІ У МЕМУАРНІЙ ЗБІРЦІ Ю. ЩЕРБАКА
„УКРАЇНА В ЗОНІ ТУРБУЛЕНТНОСТІ”**

Межа ХХ – ХХІ ст. характеризується надзвичайною насиченістю подій, що спричинила різноманітність літератури постмодерної доби, яка за течіями, жанрами, тематикою і проблематикою залишається відкритою для вивчення. Внаслідок цього особливої ваги набувають питання самоідентифікації людини у період нинішніх глобалізаційних зрушень, тлом розгортання яких стає саме міський простір. Український соціум все більше стає прив’язаним до міського середовища й урбаністичної культури.

Сучасне місто стає своєрідним і самостійним простором, в якому втілюється естетичне і культурно-історичне сприйняття епохи постмодерну і глобалізованої реальності: „Місто як суб’єкт переходу являє собою самоцінний і самодостатній простір, в якому відбувається зміна соціальних формацій, культурних парадигм, типів культурної свідомості, вироблених і закріплених естетичною думкою, в якому, зрештою, людина постає як перехідна істота, що живе на межах” [6, с. 61].

Образ міста – досить складне та багатогранне поняття. На цьому наголошував ще М. Вебер, розглядаючи соціалізуючу функцію міста і аналізуючи специфіку поняття і категорію „міста” [1]. У місті сьогодні сфокусовані майже всі сфери діяльності сучасної людини: „У ньому людина живе, працює, саморозвивається як особистість у психологічному, соціальному, культурному та метафізичному планах”, – зазначає Е. Куриленко [2, с. 3].

На думку А. Степанової, на межі культурологічних переламів та перехідних епох місто й урбаністичний аспект розвитку людства